

MEDIJI I ZLOČINI

HRVATSKI NOVINARI I SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE



Čast profesije

Pero Jurišin

I ono malo istine što se tih dana probilo do javnosti, a kasnije i kroz retke nezavisne medije, omogućilo je da novinarska svjedočenja postanu dokumenti vremena

Ima jedna izreka koja kaže da je sumnja jedini ispravni put do istine. To bi, drugačije rečeno, trebalo značiti kako je samo preispitivanje onoga što se dogodilo put do saznavanja uzroka i posljedica tog događaja, pa time i do dobijanja cjelokupne slike o tom događaju, koji upravo u odnosu na povod, uzroke ili posljedice može poprimiti potpuno drugačiju konotaciju od onoga što nam se u prvi mah učinilo čak i neposrednim promatranjem ili pak sudjelovanjem u događaju.

Riječ je dakle o stavljajući na zbivanja događaja u određeni kontekst (vremena i prostora) u kojem će se „osobne istine“ suočavati sa nizom drugih „osobnih istina“ i mnoštvom činjenica, stvarajući u međusobnoj interakciji prepostavke da se što više približimo istini.

U tom smislu, gledajući na zbivanja proteklih ne samo 15-tak, već i 20, pa i više godina, distanca nam pomaže da događaje sagledamo u svjetlu procesa, u konkretnom slučaju procesa razbijanja Jugoslavije. Pritom je posebna vrijednost u tome što smo svi, više ili manje neposredni promatrači ili direktni sudionici (pasivni ili aktivni) tog procesa. To su neke od ključnih prepostavki za dolaženje ili bolje reći približavanje istini o onome što se dogodilo.

Ko je kriv

Naime, lako je reći: "oni drugi su krivi za sve, a mi smo u svemu nevini". Ili, "mi nismo mogli ništa drugo napraviti, jer nam 'oni' nisu ostavili manevarskog prostora da postupimo drukčije". Ali, upravo nam vremenska distanca potvrđuje i uči nas da su i „nevini“ itekako pripomogli razvoju događaja. I sama težina ratne traume utjecala je da se neka zbivanja potpisnu u drugi plan što onda otežava dobivanje vjerodostojnog konteksta kako bi se što bolje razumjelo određene događaje. Danas se tako skoro više i ne govori o povijesnoj odgovornosti Saveza komunista, koji nije znao naći odgovore na izazove početkom 80-tih godina i nakon, simbolički rečeno, pojave Slobodana Miloševića. Kada se to gleda kroz prizmu Hrvatske, onda se sva krvica za ono što se dogodilo nakon odlaska SK sa vlasti, ne može pripisivati samo Franji Tuđmanu i njegovoj stranci, čemu su mnogi skloni, a bez da se sagleda koliko je nastupu HDZ-a na vlast doprinio i nesposobni SKH.

S druge strane, važno je sagledati koliko je i zašto, u potonjem sukobljavanju, HDZ išao na ruku srpskom nacionalizmu. Odnosno, koliko je vlast, uspostavljena u Zagrebu u travnju 1990. godine dodatno doprinijela homogeniziranju Srba, naročito u ruralnim i nerazvijenim djelovima Hrvatske. Koliko je i zašto novouspostavljena vlast radila na reviziji prošlosti, pogotovo one antifašističke iz vremena Narodnooslobodilačke borbe. Kako se i zašto, često vrlo brutalno, obračunavala sa ideološkim neistomišljenicima. Zašto je usporedo sa eskaliranjem sukoba sve više sotonizirala Srbe, a kasnije i Muslimane (Bošnjake). Zašto je i sa kakvim ciljem vlast manipulirala Katoličkom crkvom te zašto je ova pristala na takvu poziciju.

Medijska blokada i propaganda uspostavljena u Hrvatskoj bitno su otežavali sagledavanje cjeline događanja, ali i djelovanja te postupaka HDZ-a i ekstremnih hrvatskih nacionalista. Tako je tada teško bilo uočiti da je izbacivanje s posla po ideološkom i nacionalnom kriteriju praksa ne samo u pojedinom gradu. Također, izbacivanje iz stanova, isključivanje telefona, ukidanje mirovinu i rušenje antifašističkih obilježja, nije bila samo posebnost jednog grada ili regije. Da ne govorimo o likvidacijama i s tim u vezi „začuđujućom“ neefikasnošću policije. Pokušaji da se informira drugačije, da se koliko toliko sačuvaju profesionalni kriteriji u novinarstvu nisu uspjeli.

Ipak i ono malo istine što se tih dana probilo do javnosti, a kasnije i kroz rijetke nezavisne medije, omogućilo je da ta novinarska svjedočenja postanu dokumenti vremena, tragom kojih su kasnije ispričane mnoge neugodne priče, na koje je hrvatska javnost, impregnirana političkom propagandom i zatupljena nemoćnom opozicijom, u početku negativno reagirala. Pritom je indikativno da je, primjerice 90-tih, reakcija vlasti ovisila i o tiražnosti medija. Tako se službeni Zagreb nije mnogo uzbudio zbog tekstova objavljenih u „Feral Tribuneu“, časopisu „Arkzin“, „Bumerangu“ i „Novom listu“, dok su njihove

tiraže tržišno bile nezanimljive, pa stoga i njihov utjecaj ograničen. Pritisci, počevši od otvorenih prijetnji, hapšenja, premlaćivanja, prisluškivanja, paljenja tiraže, a kasnije naročito kroz sudske tužbe, sa enormnim zahtjevima za odštetu zbog „duševnih boli“, počeli su sa rastom tiraža, ili kao u primjeru Radija 101 povećanjem slušanosti. Krajnji cilj je bio ušutkati ili potpuno ugasiti određeni medij.

Dio novinara tako je spašavao čast profesije, ali i održivao posao dobro uhljebljenih političara, koji nisu imali snage i hrabrosti da sami prvi potaknu brojna pitanja kršenja ljudskih prava, pljačkaške pretvorbe i općeg sunovrata u kojem su uništene institucije sustava, počevši od pravosuđa do policije i u kojem je rad sveden na absurdnu kategoriju, jer se švercom svega i svačega, te drugim oblicima kriminala, pogotovo u okviru državnog ustroja moglo osigurati bolji život bez rada i znanja. Došlo je do potpunog moralnog rasapa i negiranja svih dotadašnjih vrijednosti.

Apsurd

Tako smo došli do danas absurdne situacije da su novinari, uz često tjesnu suradnju s nevladinim organizacijama za zaštitu ljudskih prava, bili jedan od najznačajnijih faktora očuvanja zdrave supstance društva, što se za najveći dio političara ne bi moglo reći. To naime potvrđuju i današnja suđenja za ratne zločine u Hrvatskoj koja su svojevrstan vid suočavanja s nedavnom prošlošću. Riječ je uglavnom o suđenjima za zločine o kojima su novine već odavno sve napisale. Sporost postupaka uvjetovana je samo nepostojanjem odlučne političke volje, čije odsustvo se može pripisati i poziciji i opoziciji. Kada je o poziciji riječ onda je jasno zbog čega. Riječ je o istoj organizaciji koja je bila na neupitnoj vlasti 90-tih godina. Kada je riječ o opoziciji, onda je to vezano uz njenu šutnju, poglavito u vrijeme dok je početkom 90-tih, u vrijeme najžešćeg rata i najvećeg broja zločina sjedila u Vladi nacionalnog jedinstva, ne poduzimajući ništa efikasno na zaustavljanju nasilja, kriminala i zločina na područjima pod kontrolom hrvatskih vlasti.

Zato se i moglo dogoditi da, primjerice, zahtjev za pravnom pomoći u poznatom „slučaju Lora“, upućen u Beograd, bude zadran šest mjeseci u Ministarstvu pravosuđa „trećeiječanske“ vlasti. Zato se i može dogoditi (primjerice) da za slom splitske željezare uništene 90-tih godina, težak 80 milijuna eura, jedini pred sudom odgovara (doljepotpisani) novinar, a čija se pak tužba protiv poznatog političara (zbog klevetanja da je novinar špijun stranih obavještajnih službi) kiseli već dvije godine čekajući zastarnu sudbinu sličnih tužbi.

Na kraju, ipak treba reći da je spomenuta zdrava supstanca društva svakog dana sve jača. Više nema protestnih mitinga za Mirka Norca, u TV programu se javljaju i oni koji osuđuju počinjene zločine. Pritom je nesporno da su tome pomogli i pritisci međunarodne zajednice. Meni pak kao Splićaninu, autoru tekstova o zločinima u Lori i koji sam se jedini zalagao da se suđenje u tom slučaju održi u Splitu, predstavlja satisfakciju da su upravo u gradu u kojem su i počinjeni ti zločini oni i osuđeni. Da je Split imao snage suočiti se s njima, kao jednom od najmračnijih stranica svoje povijesti. To kao i činjenica da se otvaraju sve značajniji sudski procesi budi nadu da smo ipak svakim danom za korak bliži istini, ma kolike bile naše sumnje.

Propagandni prostor

Procjenjuje se da je oko 600 zaposlenika na Hrvatskoj televiziji onemogućeno u radu i potjerano s posla potezom pera Antuna Vrdoljaka. Od „nepočudnih“ je očišćen i „Vjesnik“. Upadi u novinarske redakcije oružanih silnika izvršeni su u „Glasu Slavonije“, hrvatskoj redakciji „Borbe“, splitskoj Televiziji „Marjan“, prvoj nezavisnoj televiziji u Jugoslaviji. Na kraju je direktnom naredbom sa Pantovčaka, tog hrvatskog Olimpa, skršena i „Slobodna Dalmacija“, koju je potom (do 2000. godine) napustilo 100-tinjak novinara. Tako je stvoren jednoobrazni medijski prostor u kojem nije bilo razlike između onog što su pisali „Večernji list“, „Vjesnik“, „Slobodna Dalmacija“, ili što je prikazivala i emitirala HRTV, pogotovo u vijestima ili „čuvenoj“ emisiji „Slikom na sliku“.